

(/)

🏠 (/) > 1800-årene (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37>)

> Bøger (<http://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Union eller undergang

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/peder-noes>)

Union eller undergang

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 930

Del artikel: **f** ([https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-](https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/union-eller-undergang)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/union-eller-undergang](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/union-eller-undergang)) **t**

(<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på [http://www.historie-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/union-eller-undergang)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/union-eller-undergang](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/union-eller-undergang)) **in**

([http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-](http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/union-eller-undergang&title=)

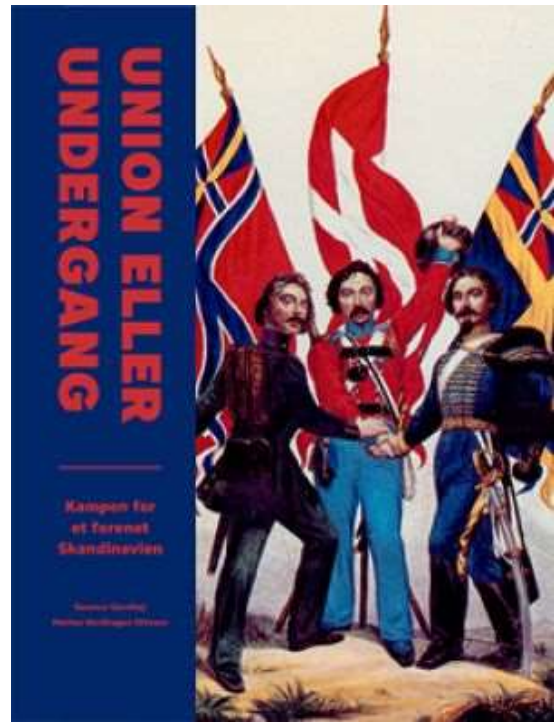
[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/union-eller-undergang&title=](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/union-eller-undergang&title=))

Rasmus Glenthøj og Morten Nordhagen Ottosen

Union eller undergang. Kampen for et forenet Skandinavien

Gads Forlag, 631 sider

Bismarck som skandinavist. Det står at læse på bagsideteksten, og i nogle af bogens første linjer kalder forfatterne det for en sensation. Så er vi fanget ind. At vi slet ikke burde være blevet overraskede, står klart længe før, man har læst sig igennem Rasmus Glenthøj og Morten Nordhagen Ottosens på alle måder vægtige bog: Det var nemlig langt fra ualmindeligt at være skandinavist i de midterste årtier af 1800-tallet. Det skyldtes imidlertid ikke mindst, at skandinavisme kom i langt flere forskellige versioner end vi normalt forbinder med begrebet i dag, hvor det vel mest dækker over et rimeligt løst defineret (og vigende) sprog-, kultur- og værdifælleskab, som gør at mange af os fortsat oplever svenskere og nordmænd som mindre fremmede end fx hollændere, letter og tyskere. For 150 år siden kunne man møde skandinavisme i både en to, tre og fire nationsudgaver, og forfatterne fine systematik skelner endnu vigtigere mellem kulturskandinavisme, praktisk skandinavisme og politisk skandinavisme - sidstnævnte kunne dertil tage væsensforskellige former fra forsvarsalliancer over føderation til enhedsstat, ligesom den kunne være forankret i liberale idealer, dynastiske forestillinger eller blot dække ambitioner om et Storsverige. Alene det faktum, at Glenthøj og Ottosen kan lokalisere så mange skandinavistiske variationer i det samtidige kildemateriale, understreger, at de har fat i en lang ende, når de vil argumentere for, at skandinavismen skal tages meget mere alvorligt i vores forståelse af dansk og skandinavisk historie i de afgørende årtier midt i 1800-tallet.

Men der er mange flere grunde til at rose bogen. I deres spørgehorisont og tilgang er forfatterne tydeligt inspireret af en stribe af de nybrud, der har karakteriseret historiefaget de sidste 20-30 år. Det gælder interessen for netværksdannelse og transnational historie. Det gælder Kosellecks begreber om forgangne fremtider og forventningshorisonter, der i forfatterne sprog bliver omskrevet til det mere mundrette "mulige fremtider"; et begreb, som fint understreger, at historiske udviklingsprocesser ofte er åbne, hvilket er centralt for forfatterne, hvis historieopfattelse læner sig mere i retning af det individ- og begivenhedsorienterede end de strukturelle forklaringer. Med rette argumenteres der for, at man må forstå fortiden på dens egne præmisser. Det bruges især til at argumentere for vigtigheden af tærskelprincippet som centralt i tankegangen efter Napoleonskrigene: tiden var løbet fra småstater; for at være overlevelsesduelig måtte en stat råde over en rimelig ressourcebase – heraf bogens titel, der spiller på at en skandinavisk union (i en eller anden form) var vejen bort fra den truende undergang. På ét felt spiller strukturelle betragtninger imidlertid en helt afgørende rolle for bogens tilgang. Det gælder det komparative blik. Forfatterne placerer Skandinaviens historie solidt i den europæiske sammenhæng, hvor den rettelig hører hjemme, og bruger de samtidige italienske og tyske samlingsprocesser (og adskillige andre pan-nationalismer) til at stille spørgsmålene om skandinavismen på ny. Systematiske sammenligninger problematiserer nemlig den dominerende opfattelse af den politiske skandinavisme som et urealistisk projekt et så langt stykke ad vejen, at man bestemt vil give forfatterne ret i, at her er der noget, der er værd at underkaste ny, grundig undersøgelse. Der er tale om et vigtigt (og selvbevidst) opgør med den metodologiske nationalisme, som vores norske kolleger blev beskyldt for at lide massivt under af en international evaluering for nogle år siden (og hvis det danske forskningsråd havde bestilt en lignende undersøgelse, var de nok kommet til at læse en tilsvarende dom). Det er ikke kun gennem komparationen, der gøres op med den metodiske nationalisme. Det samme gøres ved at anlægge et blik der er gennemgående skandinavistisk og ikke blot dansk, svensk eller norsk. Og blikket er ovenikøbet ikke blot skandinavisk – den skandinaviske udvikling læses ind i den europæiske stormagtspolitiske udvikling, som den udspillede sig inden for og blev forstået som en del af – både i og uden for Skandinavien.

Sammen med fine, forskningsreflekterende overblikskapitler over Skandinaviens og skandinavismens historie i tiden fra Napoleonskrigene er det denne rammesætning, som udgør bogens første store tredjedel. Den kan karakteriseres som endog særdeles vellykket. Herefter skifter fremstillingen karakter: fra side 180 kaster forfatterne sig med deres egne ord "over begivenhedshistorien".

Dér bliver de så på de næste tættrykte 340 sider. Og det er længe. I forsøget på at følge det erklærede mål: "at skrive skandinavismens politiske historie ud fra det righoldige materiale, der er i arkiverne", og "søge efter forklaringer på, hvorfor den politiske skandinavisme fejlede" (30, 179) har forfatterne et langt stykke skrevet en betydelig bredere Skandinaviens high politics historie for perioden ca. 1840-70. Den er fuld af gode analyser og skarpt formulerede indsigter (monarkister vil ikke finde meget at glæde sig over i skildringen af Frederik 7 og Karl XV, fx), tærskelprincippets rolle i centrale (og mindre centrale) aktørers politiske tænkning dokumenteres overbevisende, og vi får talrige eksempler på centralt placerede politiske aktører der (også) fulgte skandinavistiske dagsordner. Men den politiske skandinavisme bliver samtidig placeret så grundigt, tæt og detaljeret i sine samtidige kontekster, at den klare røde tråd kan fortabe sig. Heldigvis strammes greb og tråde meget fint over 30 sider i det afsluttende kapitel.

Det er bogens bærende påstand, at den politiske skandinavisme "ikke bør afskrives som naiv idealisme og utopisk drømmeri", men i stedet "bør ses som en af fortidens fremtider, der aldrig blev realiseret" (520). At tanker om en skandinavisk rigsdannelse indgik i realpolitikeren Bismarcks værktøjskasse er et gyldent belæg for påstanden, og det gør Glenthøj og Ottosen selvfølgelig en del ud af, men på den sobre måde: De understreger, at Bismarcks skandinavisme handlede om preussisk interessepolitik – og at skandinavismen forsvandt fra værktøjsskassen, da den ikke længere kunne tjene preussiske sikkerhedspolitiske interesser. Men der er meget mere end jernkansleren i forfatternes lager af argumenter for den politiske skandinavismes betydning. I deres sammenfatning fremhæver de 8-9 situationer i perioden fra 1848 til midten af 1860'erne, som efter deres vurdering havde karakter af åbne vinduer, altså øjeblikke, hvor et politisk-skandinavistisk projekt var en mulighed.

Det er altså umiddelbart en stærk sag, vi får præsenteret. Men djævelens advokat må jo næsten indvende: 8-9 åbne vinduer kan vel siges at være at være så rigeligt med chancer, at det er påfaldende, at ingen af dem blev udnyttet?

Derfor vender man sig som læser med særlig interesse mod afsnittet, hvor forfatternes bud på, hvorfor skandinavismen fejlede, præsenteres. Det gøres især til et "personaleproblem": "De havde Victor Emanuel i Karl XV, men fandt aldrig deres Cavour" (540). At Karl XV havde formatet til at påtage sig rollen som "Fædrelandets Fader" afviser forfatterne ovenikøbet selv flere gange undervejs (fx i billedteksten s. 541). Nordens Cavour blev flere i samtiden anset for, men bogens analyser viser igen og igen, at ingen af kandidaterne havde noget, der lignede Cavours politiske talent. Glenthøj og Ottosen karakteriserer desuden "en lang række" af de centrale skandinavistiske spillere som "politiske kandestøbere".

Det er forklaringer, der bliver godt belagt i bogens begivenhedshistoriske del. Det er imidlertid også på sin plads at påpege, at den politiske skandinavisme bliver lokaliseret i mange forskellige aftapninger og ambitionsniveauer. Det fortæller på den ene side, at skandinavisme var et tidens buzz word, men gør det også svært at få styr på fænomenets reelle indflydelse. Når Lehmann i 1862 mente, at han hellere ville være svensk end tysk (363), må han vel – i hvert fald på dette tidspunkt – placeres blandt de mindre entusiastiske, og i hvert fald på skandinavisternes danske fløj er det langt fra let at gennemskue, om skandinavisme vikarierer for nationalisme (hvad forfatterne flere gange reflekterer over) eller bringes i spil som en ramme, der kan sikre den danske nationalstats overlevelse som Danmark. En skandinavisk forsvarsalliance – den form for forpligtende skandinavisk samarbejde, der blev diskuteret og forhandlet mest indgående og som havde særdeles stærke fortalere i begge riger – ville som sit oplagte formål have rigernes overlevelse i en farlig verden og langt fra givet pege frem mod en egentlig politisk union, selv om det indgik i nogle centrale aktørers forestillinger.

Anlægger man – som forfatterne – et komparativt perspektiv, er det måske også værd at pege på, at de politiske skandinavisere ikke kun manglede deres Victor Emanuel og deres Cavour. De manglede også deres Garibaldi. Da skandinavismen i 1848 iflg. nogle af sine mest højlydte tilhængere skulle bekræftes med blod, meldte 387 norske og svenske, hovedsageligt militærfolk, sig som frivillige til de danske styrker, kan vi læse (229). Dette tal er værd at sammenligne med, at Garibaldi kunne samle mindst

3.000 frivillige, da han førte kampagner i Lombardiet mod Østrig i 1848 (efter Piemontes kong Carlo Albertos forsøg på at erobre Lombardiet var slået sørgeligt fejl), og endnu flere valgte at følge ham på hans desperate flugt efter den romerske republik nederlag i 1849. Tættere på de hjemlige slagmarker er det også værd at fremhæve, at der var indrulleret ca. 5.000 ikke-slesvig-holstenere i den slesvigske-holstenske hær, da den blev opløst i 1851. Selv om vi i midten af 1800-tallet er længe før massenationalismens tid, er det tal, der kraftigt antyder, at skandinavismen stod på ikke så lidt svagere ben end de tyske og italienske nationalismer, som kunne støtte sig til veletablerede nationale dannelseskulturer. Skal fænomenets fiasko måske også i nogen grad forklares med dette?

Blandt de mange lokaliserede åbne vinduer fremhæver Glenthøj og Ottosen Krimkrigen som det største: Her var der en situation, hvor sammenfaldende stormagtsinteresser og det svenske kongehus' ekspansionsambitioner en kort overgang flugtede med hinanden. At dynastisk skandinavisme måtte være et centralt element, hvis den politiske skandinavisme skulle have en chance for at vokse fra en mulig til en realistisk fremtid, er en pointe, som står klart efter læsningen. I en sådan udgave ville et realiseret skandinavisk monarki sandsynligvis have antaget en klar konservativ politisk karakter. Den slags kontrafaktiske spekulationer holder forfatterens sig fra, og det er forståeligt. Alligevel er det svært at holde fingrene helt fra det, for det er jo et billede, der har en helt anden politisk farve, end det der møder os, da den politiske skandinavisme for alvor genopstod efter 1945. Nu byggede skandinavismen ovenpå de folkelige bevægelsers praktiske skandinavisme, som den havde udviklet sig fra slutningen af 1800-tallet, og selv om der var bred konsensus om skandinavisk samarbejde, var det centrum-venstre kræfterne, der var drivende. De første efterkrigsårtiers mest ambitiøse forsøg på skandinaviske/nordiske unioner mislykkedes, men de samarbejder, der lykkedes, og de indre udviklinger i de nordiske lande har til sammen skabt et stærkt etableret billede af Norden som en progressiv bastion i Nordvesteuropa. Set i det lys er 1800-tallets politiske skandinavisme måske ikke blot blevet marginaliseret fra historieskrivningen og historiekulturen, fordi det var "en blindgyde og en tabt sag" (522), men også fordi det var en blindgyde, der havde retning et andet sted hen, end den skandinavisme, som – trods den manglende nordiske union – blev en succeshistorie knap 100 år senere.

Hvorom alt er, fortjener Glenthøj og Ottosen stor tak for deres kolossale arbejde med at fremdrage den politiske skandinavismes historie. At det i mine øjne har resulteret i en bog, der med fordel kunne være strammet en del, og at jeg ikke er blevet lige overbevist af alle ræsonnementer, er nok fremgået. Men der er først og fremmest tale om en meget ambitiøs, spændende og læseværdig bog, der stiller spørgsmål af en kaliber, der ikke er hverdagskost, og graver dybt ned for at finde svar på sine spørgsmål. Man skal, som vi alle har lært af James Bond, aldrig sige aldrig, men jeg har svært ved at forestille mig, at jeg ikke kommer til at sætte mit kryds ved Union eller Undergang, når Årets Historiske Bog 2021 skal vælges næste forår.

[Historie-online.dk, den 3. november 2021]

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/peder-noes>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

(<http://www.historie-online.dk/boger/faedrelandskaerlighed>) (<http://www.historie-online.dk/boger/kontrol-over-koebenhavn>) (<http://www.historie-online.dk/boger/rejsen-til-amerika-jagten-paa-lykken>)